

УДК 373.3+378

**ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

(на матеріалі вивчення синтаксису)

О.Б. Мамчич

Складний і багатогранний процес відродження національної культури висуває особливі вимоги до вивчення мовних дисциплін у вищій школі.

В умовах гуманізації освіти особливої уваги потребує розробка та впровадження таких форм і методів мовної роботи, які б сприяли становленню висококваліфікованих спеціалістів, зокрема, майбутніх педагогів початкової школи.

Проблема формування мовної культури знаходить відображення в державних документах.

Так, у Концепції національного виховання підкреслюється, що “підвищення мовної культури, статусу національних мов сприятиме зміцненню міжетнічних стосунків, культури відносин людини і нації, а також виробленню доброзичливого ставлення до представників інших етносів та народів, загальнолюдських цінностей [1;2].

Згідно із Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття), “формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою” [2;16] належить до пріоритетів реформування виховання, є особливим завданням і вищою освіти, що “спрямована на забезпечення фундаментальної, наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначити темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу” [3;33].

Однією із важливих умов успішного навчання мови є практичне оволодіння нею з метою якісної підготовки майбутнього вчителя до практичної роботи.

Отже, у вирішенні цього завдання особливе місце належить роботі по формуванню лінгвістичної компетентності.

“Компетентність (лат. *competentia* – узгодженість, поєднання) – коло питань, у яких дана особа має певні знання, досвід” [4;127].

На думку автора “Педагогічного словника” В. Максименко, “компетентність – досвідченість у певній галузі, якомусь питанні; повноважність, повноправність у розв’язанні якоїсь справи; поінформованість, обізнаність, авторитетність; коло повноважень (прав і обов’язків) певного органу чи посадової особи, встановлених статутом (або іншими положеннями) даної установи, закладу” [5;18].

В.Адольф, зокрема, зазначає, що “компетенція – категорія педагогічна. Учитель, який володіє нею, - це спеціаліст, котрий має ґрунтовні знання з якого-небудь предмету шкільного курсу навчання. Компетенція майбутнього педагога формується в процесі професійної підготовки і спеціалізації з певної області знань – основ тієї науки, яку йому потрібно буде викладати” [6;72].

Викладачеві ВНЗ у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів треба постійно працювати над формуванням у них такої суми знань, котра дозволила б вільно володіти матеріалом, який вони повинні будуть викладати.

Лінгвістична компетентність, на нашу думку, передбачає сформоване, виховане мовне чуття, обізнаність студентів вищої школи із специфікою змісту, методів, засобів навчання певної мови залежно від мети і завдань, характеру матеріалу, що вивчається, умов білінгвізму тощо.

Слід зазначити, що надзвичайно актуальним для формування лінгвістичної компетентності майбутнього педагога початкової школи є:

- 1) сприяння посиленню інтересу до вивчення мов,
- 2) обумовленість вибору методів навчання специфікою факультету (факультет початкового навчання), характером предметів (сучасна українська мова, сучасна російська мова, порівняльна граматики української та російської мов), призначенням, метою і завданнями навчального закладу (Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка);
- 3) залежність форми навчання, видів його контролю від змісту навчального матеріалу (окремі теми синтаксису української та російської мов);
- 4) перевага таких методів, які б активізували розвиток мислительної і розмірковувальної діяльності студентів, їхню самодіяльність, роботу всієї академічної групи в цілому, а не окремих її учасників, свідоме, систематичне сприйняття і міцне засвоєння знань;
- 5) ефективне поєднання методів навчання при викладанні мовних дисциплін, забезпечення єдності формальних і матеріальних моментів;
- 6) постійна, планомірна робота над підвищенням мовної та мовленнєвої культури студентів, їхньої орфографічної і пунктуаційної грамотності;
- 7) упровадження інноваційних технологій, які були б направлені на досягнення кінцевого результату – підвищення рівня знань.

Оскільки мовний і мовленнєвий компонент є однією із головних ланок у практичній діяльності вчителя, то виникає потреба в удосконаленні структури і методів професійної підготовки вчителя початкових класів як на рівні визначення структури і змісту знань з мови, так і на рівні проведення таких досліджень, які були б підтверджені позитивними результатами.

Оптимального результату у підвищенні мовної культури майбутнього педагога можна досягти лише за наявності ґрунтовних спеціальних теоретичних знань і вдалого практичного їхнього застосування.

Сутність поняття “мовна культура педагога” в сучасних умовах повинна бути інтегрованою і тісно пов'язаною з викладанням будь якого предмету у ВНЗ та школі.

Основна мета вивчення мови – комунікативність, вільне, уміле користування нею в усіх сферах життя, особливо, - професійній педагогічній діяльності.

Комунікативний метод орієнтує учнів на збудження потреби у нових словах, а значить, і в нових знаннях, отже, - активізує пізнавальну діяльність, сприяє пошуку незвичних, оригінальних форм її розвитку.

Майбутній учитель, який прагне оволодіти теоретичними знаннями, практично підкріпити їх певним досвідом, може досягти цього, якщо глибоко пізнає лінгвістичні дисципліни, представлені курсами української та російської літературних мов, спецкурсом порівняльної граматики цих мов, зокрема синтаксичну природу мовних явищ.

За твердженням К.М. Пліско, “синтаксис є тією ділянкою лінгвістичної науки, де найповніше виявляються лексичні і морфологічні ресурси мовної структури (у реченні, тексті). Саме синтаксис допомагає зрозуміти комунікативну функцію мови. Перебудова у навчанні мови пов'язана з комунікативною спрямованістю її викладання, з необхідністю вивчення мови як засобу спілкування. А тому синтаксис у вузівському і шкільному курсах повинен мати більшу питому вагу” [7;3].

Термін “синтаксис” походить від грецького слова “syntaxis”, що означає “складання”.

На думку О.Г. Руднєва, “синтаксис – це наука про систему і засоби мовного оформлення думок певною мовою з метою спілкування людей між собою. Під системою слід розуміти основні конструктивні типи речень, які є характерними для певної мови. Під засобами мається на увазі різноманітність щодо організації слів у словосполученні та реченні, умови їх вживання” [8;3].

Отже, саме синтаксис створює майже необмежене поле діяльності для дослідників, а особливо для викладання окремих тем мовних курсів у ВНЗ та школі.

Питання формування лінгвістичної компетентності студентів при вивченні синтаксису відображені в наукових працях українських та російських вчених.

Але, на жаль, ще бракує нових індивідуальних (авторських) методик, за допомогою яких можна успішно опрацювати лекційний і практичний матеріал, наприклад аналізувати синтаксичні особливості різних структурно-семантичних типів речень, порівнюючи мовностильові ознаки творів письменників, представників української, російської, білоруської літератур тощо.

Як свідчать результати анкетування студентів, така технологія може служити інструментом ґрунтового розвитку творчих здібностей майбутніх учителів.

Здійснюючи, згідно з індивідуально-авторськими методиками, порівняння мовностильових особливостей, на нашу думку, вдалося навчити студентів спостерігати за цікавими ознаками індивідуального почерку творчої особистості, що дозволило глибше пізнати світогляд автора, його обличчя та образ мислення.

Це сприяло формуванню трирівневої організації навчально-пізнавальної діяльності: перший рівень – структурно-системне групування навчального матеріалу; другий – самостійна аналітична робота зі структурно-складовими частинами за спеціальною методичною технологією; третій – створення структурної моделі знань.

Все це позитивно позначилося на процесі поглиблення інтелекту, розвитку мови та мовлення, реалізації комунікативної мети вивчення синтаксису, а значить, - і на формуванні лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя.

На базі факультету початкового навчання Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка проведено педагогічний експеримент, основна мета якого – послідовне впровадження таких форм і засобів (на матеріалі синтаксису), які б сприяли реалізації його основної ідеї – набуванню практичних умінь і навичок для підвищення рівня лінгвістичної компетентності майбутнього вчителя, підвищенню його мовної культури.

Знайдено нову методичну компоненту вивчення синтаксису слов'янських мов у вищих навчальних закладах, яка ґрунтується на принципах поглибленого навчально-пізнавального процесу, аналізу його структури і формування навичок до нестандартного творчого підходу, результатом прояву якого повинна стати структурна модель знань як основна складова частина для розвитку мовної компетентності майбутнього педагога.

Системність упровадження раціональної методики полягає у послідовності здійснення головної мети педагогічного експерименту – формування вмій та навичок студентів на заняттях з мови при вивченні окремих тем синтаксису для поглиблення їхніх знань, культури мовлення, а отже, лінгвістичної обізнаності.

Студенти починають вивчення тем із простих видів завдань, поступово просуваючись до більш складних. Спочатку вони вчаться формувати уявлення про синтаксичну будову тексту, потім намагаються аналізувати його структурно-семантичні складові і, врешті-решт, складають відповідну модель знань, яка є логічним завершенням їхньої розумової, інтелектуальної діяльності.

Головним позитивним результатом роботи за визначеними методиками, на нашу думку, є те, що студенти, аналізуючи текст, вчаться бачити його лінгвістичний рисунок, тобто, у процесі опанування новим матеріалом їм надається можливість повторити те, що було вивчено у попередніх темах.

Як відомо, вивчення окремих категорій морфології “мають вихід” на теми синтаксису. Так, від глибини засвоєння, наприклад, такої складної теми, як “Значення відмінків іменника”, залежить, чи зможуть студенти вдосконалити свої знання, вивчаючи таке синтаксичне питання, як “Відношення між компонентами словосполучення” тощо.

Отже, у цьому може допомогти саме аналіз складових авторського тексту.

Додатково це дозволить здійснити і міжпредметні зв'язки, наприклад з відповідним курсом Дитячої літератури, яка викладається на факультеті початкового навчання.

Зазначена методика в цілому готова до практичного використання при викладанні мовних курсів у ВНЗ.

Належний ступінь розумового сприйняття студентами цієї методики свідчить про їхню зацікавленість при виконанні окремих завдань.

Особливий інтерес викликають поетичні тексти.

Інтерес – одна із складових процесу формування лінгвістичної компетентності, а інтерес майбутнього вчителя – це ще й професійна категорія, поглиблюється він із набуванням певного мовного досвіду студентів.

Отже, позитивний педагогічний результат дослідження, як нам здається, може свідчити про вдале використання відповідних нових технологій, які сприятимуть підвищенню рівня знань, а значить, і лінгвістичної компетентності майбутнього педагога.

Література:

1. Концепція педагогічного виховання. // Освіта – 1996. – 7 серпня. – С. 2-7.
2. Державна національна програма “Освіта”. Україна XXI століття. - К.: Райдуга, 1994. – С. 16.
3. Державна національна програма “Освіта”. Україна XXI століття. - К.: Райдуга, 1994. – С. 33.
4. Український Радянський Енциклопедичний Словник. В 3-х т. Т. 2. – К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1987. – С. 127.
5. Максименко В. Педагогічний словник. – К.: Шкільний світ, 2001. – С. 18.
6. Адольф В. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя // Педагогика, 1998. - № 1. – С. 72.
7. Плиско К.М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення: Навчальний посібник для студентів філологічних факультетів і педінститутів. – Х.: Основа, 1992. – С. 3.
8. Руднев А.Г. Синтаксис современного русского языка: Учебное пособие для студентов университетов и пед. институтов. – М.: Высшая школа, 1963. – С. 3.